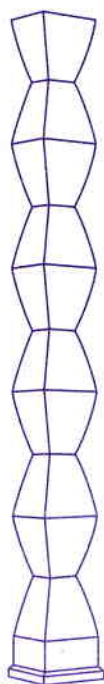

LBRIS

We know
books

MAYAMATA

Tratat despre arhitectură,
construcții și iconografie

●Lambodar
2023

Introducere

I. Literatura tehnică și *Mayamata* / 3

II. Pământul și terenurile / 8

III. Edificiile / 16

IV. Vehiculele, scaunele și iconografia / 48

V. Teoria și practica / 53

Lista de figuri / 59

Cuprins analitic / 60

Capitolul 1 • Rezumat / 81

Capitolul 2 • Terenurile pentru locuințe / 83

Capitolul 3 • Examinarea terenului / 85

Capitolul 4 • Luarea în posesie a terenului / 87

Capitolul 5 • Sistemul de măsurători / 89

Capitolul 6 • Orientarea / 92

Capitolul 7 • Dispunerea zeilor în diagrame / 96

Capitolul 8 • Regulile pentru ofrande / 101

Capitolul 9 • Planificarea satelor / 103

Capitolul 10 • Regulile pentru localități / 115

Capitolul 11 • Numărul de etaje și dimensiunile lor / 123

Capitolul 12 • Plasarea depozitului din fundație / 126

Capitolul 13 • Regulile pentru socluri / 136

Capitolul 14 • Regulile pentru baze / 138

Capitolul 15 • Dimensiunile stâlpilor și alegerea materialelor / 145

Capitolul 16 • Regulile pentru antablatură / 155

Capitolul 17 • Regulile pentru îmbinări / 163

Capitolul 18 • Regulile pentru construirea acoperișurilor și încheierea lucrărilor de construcție / 169

Capitolul 19 • Regulile pentru templele cu un singur nivel / 187

Capitolul 20 • Regulile pentru templele cu două nivele / 194

Capitolul 21 • Regulile pentru templele cu trei nivele / 199

Capitolul 22 • Regulile pentru templele cu patru sau mai multe nivele / 209

Capitolul 23 • Regulile pentru incinte și pentru altarele însoțitorilor / 218

Capitolul 24 • Regulile pentru porți / 230

Capitolul 25 • Regulile pentru pavilioane și săli / 242

Capitolul 26 • Regulile pentru case / 261

Capitolul 27 • Caracteristicile caselor pentru cele patru clase / 285

Capitolul 28 • Intrarea în casă / 300

Capitolul 29 • Regulile pentru palatele regale / 305

Capitolul 30 • Regulile pentru uși / 329

Capitolul 31 • Regulile pentru vehicule / 341

Capitolul 32 • Regulile pentru paturi și scaune / 347

Capitolul 33 • Caracteristicile unui LiŃga / 350

Capitolul 34 • Caracteristicile pedestalurilor / 366

Capitolul 35 • Regulile pentru renovări / 375

Capitolul 36 • Iconografia / 382

Anexa • Unde și când se stabilește o fântână / 405

I

LITERATURA TEHNICĂ ȘI MAYAMATA

Corpul literaturii sanscrite referitoare la arhitectură și iconografie este voluminos, dar este eterogen și insuficient cercetat, fiind dublat de o literatură populară, cu mult mai eterogenă și mai puțin cunoscută. Cuprinde mai ales lucrări independente, care se pot clasifica sub denumirea generală de „tratate tehnice” (*śilpaśāstra*) sau sub denumirea și mai precisă de „tratate despre locuit” (*vastuśāstra*) sau „tratate despre locuințe” (*vāstuśāstra*). Scopul acestor lucrări și al domeniului pe care-l tratează variază considerabil, și aceasta este valabil atât pentru tratatele complete, cât și pentru cele care se referă la subiecte parțiale, cum ar fi iconografia sau aspectele astrologice legate de întemeierea și construirea unei case. Însă există puține lucrări specializate importante în această categorie – arhitectura și iconografia fiind cel mai adesea tratate în diverse lucrări, care constituie enciclopedii mai mult sau mai puțin ambițioase, sau tratate ce se concentrează asupra unor domenii în care sunt incluse arhitectura și iconografia. Unele dintre principalele *purāṇa* sau *upapurāṇa* se încadrează în această categorie (de exemplu, *Matsyapurāṇa*, *Agnipurāṇa*, *Viṣṇudharmottarapurāṇa*), împreună cu enciclopediile de inspirație regală (de exemplu, *Mānasollāsa* a lui Someśvara, *Samarāṅgaṇasūtradhāra* a lui Bhoja) și *āgama*-ele din tradițiile Śaiva și Vaiṣṇava de diferite influențe, precum și lucrările *Gṛhyasūtra*, *Arthaśāstra* și *Bṛhatsaṃhitā*. Acestea sunt tipurile de lucrări în care materialul este cel mai abundent, dar și cel mai eterogen; și trebuie adăugat că multe tratate separate, mici, sunt doar extrase din lucrări mult mai cuprinzătoare și, de asemenea, că este dificil să știm cu siguranță dacă *Pūrvakāmikāgama* a împrumutat din *Mayamata* un mare număr de pasaje care sunt comune celor două texte, sau invers.

Faptul că dispersia este de asemenea istorică și geografică complică și mai mult problema: arhitectura și iconografia, așa cum apar ele în aceste lucrări, sunt doar reflexii a ceea ce exista la vremea alcătuirii acestor lucrări în regiunile unde au apărut. Acest factor este evident în vocabularul tehnic, care este semnificativ în ce privește formele descrise, și care este mai mult sau mai puțin marcat atât de utilizarea regională, cât și de împrumuturile din vocabularul popular. În plus, mai este și părtinirea sectară, fie că este accentuată sau nu, dar destul de evidentă în iconografie și, de asemenea, chiar dacă într-o proporție mai mică, în formele arhitecturale complexe sau chiar în elementele sale, luate separat. Pretenția de universalitate a multora dintre aceste texte nu rezolvă cu nimic acest fenomen,

și indiferent dacă trăsăturile regionale sau sectare sunt mai mult sau mai puțin accentuate, acestea sunt totuși, de regulă, evidente. Mai trebuie adăugat faptul că *koine* indian sau mai precis hindus este atât de mult rodul unui astfel de amestec de curente regionale și unitariste, încât fiecare autor sau școală poate pretinde, în mod justificat, că realitatea lor de zi cu zi nu este nimic altceva decât o reflectare precisă a întregii lumi indiene.

În cadrul acestui corp de lucrări foarte extensive și diseminate pe scară largă, *Mayamata* ocupă un loc destul de bine definit. Este un tratat general, *vastuśāstra*, scris în sanscrită, dar originar din India dravidiană, cel mai probabil din regiunea tamilă; face parte din literatura Śaivită *āgama*-ică, fără ca această conexiune să fie însă marcată de un sectarism pronunțat, iar scrierea ei trebuie să fi avut loc în perioada *Cola*, atunci când arhitectura pe care o descrie a atins apogeul maturizării sale. Cuprinde aproximativ 3300 de versuri și este împărțită în 36 de capitole, fiind identificată ca fiind *vastuśāstra*, adică un tratat despre locuințe, deoarece *vastu* se definește ca fiind „locul unde locuiesc ființele muritoare sau nemuritoare” (2.1). Această definiție este urmată de specificări care arată faptul că conceptul de locuință este foarte larg și se împarte în patru categorii: Pământul (considerat ca fiind locuința originară), clădirile, vehiculele și scaunele (acestea trei din urmă fiind „*vāstu*”, ce derivă din primul „*vastu*”, adică Pământul). Prin adăugarea iconografiei la această listă, rezultă ansamblul rezumativ, dar complet, al conținutului lucrării. *Mayamata* este structurată în trei secțiuni mari: prima (capitolele 1-10) tratează terenurile de locuit, adică primul *vastu*; a doua secțiune tratează clădirile (capitolele 11-30), iar a treia secțiune (capitolele 31-36) tratează ultimele două *vastu*: vehiculele și scaunele, și iconografia (imaginile de Linga și pedestalele lor). În aceste secțiuni sunt cuprinse capitole întregi sau pasaje importante consacrate unor subiecte specifice din sfera tehnică sau a ritualurilor, care determină fazele construcției: sistemul de măsurători și calitatea arhitecților (capitolul 5), orientarea și amplasarea (capitolele 6-7), ofrandele aduse zeităților terenului (capitolul 8), depozitul din fundație (capitolul 12), îmbinările (capitolul 17), ritualurile de finalizare a construcției unui templu sau pentru prima intrare în casă (capitolele 18 și 28) și lucrarea de renovare și ritualurile aferente (capitolul 35).

Lucrarea, în ansamblul ei, este coerentă, în pofida diverselor interpolări care sunt uneori, dar nu totdeauna, indicate prin schimbarea metricii. Acestea apar destul de frecvent în capitolele ce descriu templele, în care se dau adesea informații referitoare la motivele decorative, care erau evident menționate în textul original, fără însă să fie descrise detaliat; vezi, de exemplu, că descrierea unui pavilion de tipul *siddha* (25.39 sq.¹) este întreruptă de 14 versete despre vetrele rituale (*kuṇḍa*) – această interpolare pare să fi fost justificată de faptul că pavilionul *siddha* poate servi la „toate ritualurile”; în alte locuri s-au dat definiții

¹ Sq. = și următoarele.

ale unor termeni, cum ar fi în capitolul 26, unde sunt date anticipativ semnificațiile precise pentru *vimāna*, *harmya* și *mālikā* (26.100). Aceste interpolări nu par să producă nicio discrepantă în conținut; trebuie însă precizat că menționarea în capitolul general despre temple a templelor cu 13, 14 și 16 nivele (11.19) pare să fie rezultatul adăugirilor aduse textului, în care nu mai apare în nicio altă parte vreo descriere de temple cu mai mult de 12 nivele (22.66 sq., vezi mai jos).

Faptul că *Mayamata* aparține literaturii Śaivasiddhānta este demonstrat de importanța principală acordată templelor lui Śiva, de capitolul consacrat lui *Liṅga*, și mai ales de speculațiile asupra naturii lui *Liṅga* pe care le conține, și, în sfârșit, de panteonul descris în capitolul 36, care este la modul esențial același cu cel din *śaivāgama*-e. Cu toate acestea, *Mayamata* nu apare ca fiind o lucrare sectară – vedem că lista Însoțitorilor lui Śiva este urmată de lista Însoțitorilor lui Viṣṇu (capitolul 23), iar capitolul 26 include descrierea imaginilor lui Buddha și Jina, care nu se găsesc de regulă în literatura *āgama*-ică, adică nu mai mult decât menționarea templelor acestor două divinități în capitolele lucrării de față referitoare la sate și la depozitele din fundații (9.70 sq. și 12.59 sq.). Ram Raz, care a subliniat toleranța arătată în *Mayamata* (și în *Mānasāra*) față de budism și jainism, afirmă totuși că locurile atribuite lăcașelor de cult ale acestor două secte erau asemănătoare cu cele destinate zeităților inferioare sau spiritelor malefice. Lipsa de sectarism este marcată într-un mod mult mai general de referirea constantă la o societate foarte clasică, cum ar fi cea prezentată în *Dharmaśāstra*-e. Societatea pentru care sunt destinate construcțiile descrise în *Mayamata* este cea a celor patru *varṇa*-e și „ceilalți” – care sunt instalați la distanță și realizează sarcini impure, cum ar fi colectarea gunoiului (de exemplu, 9.95-98). Dacă societatea din *Mayamata* este aceeași cu cea din *Dharmaśāstra*-e, atunci organizarea sa politică este cea din *Arthaśāstra*; unde de asemenea, este foarte evidentă referirea la India clasică, la fel ca și în descrierile ierarhiilor orașelor și satelor, sau în descrierea metodei de organizare a apărării regatului cu fortărețe și a modului în care se poate organiza camera consiliului regal (conform capitolelor 9, 10 și 29.191 sq.).

Se poate spune în mod sigur că scopul lucrării *Mayamata* este de a organiza și integra manifestările exterioare ale Śaivismului siddhānta într-un context care poate fi calificat drept „hindus, non-sectar”, evitând astfel termenul „secular”, care nu este tocmai potrivit atunci când vorbim despre India tradițională.

Originea sud-indiană a textului nu poate fi pusă la îndoială. Pe lângă faptul că textul este virtual inerent în conexiune cu *Śaivasiddhānta*, originea sa este și mai clar evidențiată de dovada existenței fizice a arhitecturii descrise. Această arhitectură adoptă opțiunea caracterizată de nivele false, care era răspândită în vremurile Pallava și care a ajuns la înflorirea sa maximă în perioada *Cola*, de când a fost perpetuată până în zilele noastre. Avea deja o perioadă de dezvoltare,

așa cum se vede la templele pre-Angkoriene din regiunea Khmer. La aceasta se poate adăuga Ellora de sub dominația Rāṣṭrakūṭa, și sud-estul Indiei din aceeași perioadă, cu adăugirea că mai multe detalii dovedesc culegerea textului din regiunile Tamile, în timp ce descrierea, din capitolul 18, a tâmplăriei acoperișului pare să se bazeze pe o tradiție din regiunea Kerala. Ultimul aspect care trebuie subliniat este că manuscrisele pe frunze de palmier ale lui *Mayamata* sunt în scrierea Grantha (Tamil) sau Telugu sau Malayalam.

Elementele cronologice pe care le avem la dispoziție sunt în majoritatea lor subiective. Se acordă *ad quem terminus* prin citările din *Mayamata* descoperite în comentariul la *Śāradātilaka* (care este un text *sākta*), scris în 1484 de către Rāghavabhaṭṭa (conform comentariului la *Śāradātilaka* 3.21 și 3.53). Textul însă este în mod necesar mai timpuriu și este posibil să fi fost scris între elaborarea definitivă a opțiunii nivelului fals și apariția templelor foarte mari de acest tip, ca cele din Tanjore sau Gnagaikonda Cholapuram, la începutul secolului al XI-lea. Această ipoteză câștigă teren pe baza mențiunii precizate mai devreme asupra templelor cu mai mult de 12 nivele, prin ceea ce pare să fie o interpolare în scopul actualizării textului: templul de la Tanjore are 15 nivele, și de aceea ar fi ceva „neobișnuit”, conform unui tratat care limitează numărul de nivele la 12; dar totuși menționarea unor temple ale lui Śiva cu 16 nivele readuce acest templu la „normal”, prin atingerea unui maxim ideal. În același mod, observăm că porțile, conform cu *Mayamata*, nu ar trebui să aibă mai mult de 7 nivele – un maxim care a fost atins abia în secolul al XII-lea, odată cu construirea intrărilor templului Cidambaram (și a fost depășit cu mult în epoca Vijayanagar). De aceea, putem stabili un interval cronologic între începutul secolului al IX-lea și sfârșitul secolului al XII-lea. Putem sublinia în trecere că menționarea locurilor de cult budiste și jainiste se potrivește de asemenea cu un manuscris din perioada *Cola*, care este relativ caracterizat de toleranță.

Mayamata formează, așa cum am văzut, un întreg destul de coerent și pare să fi fost alcătuită într-o singură bucată, cu unele interpolări și adăugiri. Reprezintă o școală de arhitectură bine-cunoscută în întreaga Indie de Sud, și felul în care abordează arhitectura nu este fundamental foarte diferit de cel găsit în multe alte texte, mai ales în cele conectate într-un fel sau altul cu tradiția Śaivasiddhānta. Legătura acestor texte cu *Mayamata* poate fi diversă, și în unele cazuri este clar că *Mayamata* a fost folosită ca referință: de exemplu, în *Īśānaśivagurudevapaddhati*, care o citează extensiv în partea despre arhitectură, și în *Śilparatna*, al cărei autor a împrumutat foarte mult din ea. Putem menționa aici chiar și tratatul singalez care se apleacă asupra a ceea ce este favorabil sau nefavorabil pentru o construcție, și care utilizează *Mayamata* pentru a-și susține autoritatea. Totuși, în alte texte, sursa împrumutului este mai puțin evidentă, și aceasta este cu deosebire adevărat în cazul a două lucrări care par să fie în mod deosebit înrudite cu *Mayamata*: *Kāmikāgama* și *Mānasāra*.

Kāmikāgama este printre cele mai faimoase dintre *śaivāgama*-e; prima ei parte (*Pūrvakāmikāgama*) este în principal despre arhitectură și este literală, plină de versuri și conține pe alocuri pasaje întregi care se regăsesc și în *Mayamata*. Nu se știe care dintre aceste două texte a împrumutat de la celălalt, sau dacă au împrumutat ambele de la un al treilea text, și nu pare posibilă aflarea acestui aspect în stadiul actual, atât timp cât edițiile actuale ale lucrării *Pūrvakāmikāgama* sunt toate într-un stadiu precritic în cel mai bun caz, ceea ce nu permite o evaluare exactă a textului așa cum îl cunoaștem.

Mānasāra este un tratat cuprinzător de arhitectură și iconografie din aceeași categorie cu *Mayamata*, dar, în pofida a numeroase asemănări dintre cele două lucrări, se pare că aparțin la două ramuri ușor diferite ale școlii de arhitectură sud-indiene. Însă ambele au același conținut general; deși *Mānasāra* este mai lungă (5400 de versuri) și are mai multe capitole (70), aceste două caracteristici par să fie doar un efect al unei prezentări cumva mai stufoase și al unei împărțiri mai detaliate a subiectelor în capitole. P.K. Acharya, editorul, traducătorul și comentatorul lucrării *Mānasāra*, îi atribuie o dată extrem de timpurie (perioada *Gupta*) și o consideră unica sursă pentru toate prezentările arhitecturale din *purāna* și *āgama*, precum și din texte mai specializate, cum este *Bṛhatsaṃhitā* sau *Mayamata*. Unul dintre argumente este că *Mānasāra* este cea mai „completă” dintre textele despre arhitectură, în sensul că toate tipurile specifice menționate în alte texte se găsesc și în ea. Astfel, data timpurie atribuită lucrării *Mānasāra* este pusă sub semnul întrebării mai ales de către T. Bhattacharyya, care a subliniat că argumentele enumerate mai sus ar tinde mai curând să susțină o dată mai târzie, și arată că *Mānasāra*, în forma în care o știm, este în cel mai bun caz un fel de „recenzie a recenziilor”, adică, cu alte cuvinte, o versiune mai târzie și mai extinsă, extrasă din originale mai puțin „complete” și din numeroase alte surse. Tindem să fim de acord cu acest punct de vedere și suntem deciși să acceptăm *Ur-Mānasāra*, dacă așa ceva există, ca o carte analoagă și mai mult sau mai puțin contemporană cu *Mayamata*, căci, în pofida diferențelor dintre ele, ambele lucrări par, în general vorbind, să se refere la o fază echivalentă în dezvoltarea școlii pe care o reprezintă.

În ceea ce privește lucrarea *Mayamata*, o putem considera, fără să subliniem în mod exagerat originalitatea învățăturilor sale, un exemplu rar și destul de bun de text tehnic medieval, bine păstrat în forma sa originală, și care merită de aceea să fie folosit ca o lucrare de referință.